

Justitiekottets betänkande

1979/80: 4

med anledning av propositionen 1978/79: 215 med förslag till lagstiftning om gränsövervakning

Propositionen

I propositionen 1978/79: 215 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om gränsövervakningen i krig m. m.,
2. lag om ändring i bevakningskungörelsen (1940: 383),
3. lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193).

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad nedan anförs under rubriken Utskottet.

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om gränsövervakningen i krig m. m.

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Kommer riket i krig, skall den övervakning av samfärdseln över rikets gränser som ankommer på polis- och tullväsendet samt försvarsmakten samordnas i de avseenden som anges i 2 §.

Är riket i krigsfara eller råder sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig, får regeringen föreskriva att gränsövervakningen skall samordnas i de avseenden som anges i 2 §.

Föreligger ej längre förhållande som avses i första eller andra stycket, skall regeringen föreskriva att den samordnade gränsövervakningen skall upphöra.

Allmänna bestämmelser om samordnad gränsövervakning

2 § Samordning enligt denna lag skall ske av den gränsövervakning som syftar till att förhindra

1. brott mot rikets säkerhet och annan verksamhet till fara för rikets försvar eller säkerhet,
2. överträdelse av bestämmelserna om inresa till och utresa från Sverige,
3. införsel till eller utförsel från riket av gods, vars befordran kan medföra fara för rikets försvar eller säkerhet.

3 § Länsstyrelsen ansvarar för gränsövervakningen och leder övervakningen inom sitt län, i den mån annat ej följer av andra stycket. Gränsövervakningen skall samordnas såväl mellan de olika gränsövervakningsorganen inom länet som i förhållande till övervakningen i angränsande län och till andra berörda civila och militära myndigheters verksamhet.

Inom säkerhetsområde som avses i 3 § första stycket lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. ankommer ansvaret och ledningen för gränsövervakningen på vederbörande befälhavare inom försvarsmakten, om regeringen ej förordnar annat.

4 § Länsstyrelsen skall förordna en eller flera gränsövervakningschefer att utöva den omedelbara ledningen av den gränsövervakning som länsstyrelsen ansvarar för. Gränsövervakningschefers verksamhetsområde bestäms av länsstyrelsen.

När befälhavare inom försvarsmakten enligt 3 § andra stycket ansvarar för och leder gränsövervakningen, är denne gränsövervakningschef utan särskilt förordnande. Han får överlåta åt underlydande befäl att helt eller delvis fullgöra gränsövervakningschefers uppgifter.

5 § Den personal som skall fullgöra gränsövervakningen (gränsövervakningspersonalen) tas ut bland polispersonal, annan passkontrollpersonal inom polisväsendet, tullpersonal samt personal ur försvarsmaktens enheter enligt den organisationsplan som anges i 11 §. För tullverkets kustbevakning gäller därvid särskilda föreskrifter.

Gränsövervakningspersonalens befogenheter

6 § För ändamål som avses med den samordnade gränsövervakningen får den som tillhör gränsövervakningspersonalen (gränsövervakningsman)

1. anmoda resande eller annan person att visa pass eller annan legitimationshandling samt att i övrigt lämna de upplysningar och förete de handlingar som bedöms nödvändiga för övervakningsverksamheten.

2. kontrollera varutrafik samt undersöka transportmedel och lagerlokal eller annat utrymme som nyttjas i samband med varutrafiken med samma befogenheter som vid tullkontroll tillkommer tulljänsteman enligt tullagen (1973: 670) och med stöd därav meddelade bestämmelser.

7 § När beslut av polismyndighet eller polisman ej utan fara kan avvaktas, har även annan gränsövervakningsman än polisman dennes befogenhet att

1. gripa den mot vilken skäl förekommer till anhållande för spioneri, sabotage eller annan brottslig verksamhet till fara för rikets försvar eller säkerhet.

2. verkställa beslag, göra husrannsakan samt företaga kroppsvisitation och kroppsbesiktning vid misstanke om sådan brottslig verksamhet som avses vid 1.

3. tillfälligt omhändertaga den som enligt utlänningslagstiftningen får tas i förvar av polismyndighet.

Att gränsövervakningsman får gripa den som har begått brott, varå fängelse kan följa, och som träffas på bar gärning eller flyende fot och den som är efterlyst för brott samt att beslag får läggas på föremål som därvid påträffas, följer av 24 kap. 7 § andra stycket och 27 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken.

Gränsövervakningsman får, även om förutsättningar för beslag ej föreligger, hålla kvar gods vars befordran skulle medföra uppenbar fara för rikets försvar eller säkerhet.

Gränsövervakningsman, som har vidtagit annan åtgärd enligt denna paragraf än kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, skall så skyndsamt som möjligt anmäla det till sin förman. Det åligger förmannen att omedelbart pröva om tvångsmedel, som ej redan har upphört, skall bestå. Finner denne att tvångsmedlet skall bestå, skall ärendet genast överlämnas till den åklagar-, polis- eller tullmyndighet eller den militära myndighet som har att besluta om fortsatta åtgärder.

8 § Om en skärpning av kontrollen av persontrafiken till eller från utlandet med visst transportmedel eller för viss tidrymd anses oundgängligen nödvändig på någon plats inom länet, kan den länsstyrelse som har ansvaret för gränsövervakningen förordna att gränsövervakningsman får företa kroppsvisitation och kroppsbesiktning på var och en, som med sådant transportmedel eller under angiven tidrymd ankommer till platsen från utlandet eller avreser från platsen till utlandet. Samma befogenhet tillkommer gränsövervakningschef inom hans verksamhetsområde.

9 § För att fullgöra tjänsteuppgift enligt denna lag får gränsövervakningsman tillgripa våld, dock endast när tjänsteuppgiften ej kan lösas på annat sätt. Tillgrips våld skall den lindrigaste form som kan leda till det avsedda resultatet användas. Våld får ej brukas längre än som är oundgängligen nödvändigt. Vid tillgripande av våld får skjutvapen eller annat hjälpmedel användas endast i den mån det är försvarligt med hänsyn till tjänsteuppgiftens syfte.

10 § Vad som föreskrivs i 6–9 §§ begränsar ej de befogenheter som enligt bestämmelser i annan författning tillkommer gränsövervakningsman i egenskap av polisman, tulltjänsteman eller krigsman tillhörande försvarsmakten.

Förberedande åtgärder

11 § För samordnad gränsövervakning enligt denna lag skall för varje län finnas en organisationsplan. Sådan plan skall innehålla föreskrifter om

1. hur verksamheten skall bedrivas,
2. vilken polis-, passkontroll- och tullpersonal som skall avdelas för verksamheten och vilka militära enheter som skall medverka i denna.
3. hur personalen skall utbildas och utrustas.
4. vilken materiel som behövs för verksamheten och vem som skall tillhandahålla den.

Organisationsplan upprättas och fastställs av länsstyrelsen. Innan planen fastställs skall länsstyrelsen samråda med de myndigheter regeringen bestämmer.

Det åligger länsstyrelsen att sörja för personalens utbildning och att i övrigt vidtaga de förberedelser som fördras för att gränsövervakningen skall kunna samordnas enligt denna lag.

Slutbestämmelse

12 § Under förhållanden som avses i 1 § första eller andra stycket får regeringen genom förordning meddela de ytterligare föreskrifter om kontroll och befogenheter vid gränsövervakning som finnes nödvändiga av hänsyn till rikets försvar eller säkerhet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980. då gränsövervakningskungörelsen (1944: 728) skall upphöra att gälla.

2 Förslag till

Lag om ändring i bevakningskungörelsen (1940: 383)

Häri genom föreskrivs att 3 § bevakningskungörelsen (1940: 383) skall ha nedan angivna lydelse.

3 §¹

Nuvarande lydelse

Krigsman, vilken det åligger att bevaka anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som skyddas enligt 1–3 §§ förenämnda lag (skyddsföremål), så ock polisman eller annan som fullgör sådan bevakningsuppgift och därvid åtnjuter polismands skydd och befogenhet, äger avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppe-

Föreslagen lydelse

Krigsman, vilken det åligger att bevaka anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som skyddas enligt 1–3 §§ förenämnda lag (skyddsföremål), äger avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppehåller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelse- och hemvist. Vad som har sagts nu om krigsman gäller också

¹Senaste lydelse 1960: 378.

Nuvarande lydelse

håller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelsetid och hemvist.

Kroppsvsitation och undersökning som avses i 10 § ovannämnda lag må, i den utsträckning som kräves för fullgörande av ålagd bevakningsuppgift, av bevakningspersonal som förut sagts utföras enligt närmare anvisningar av befälhavare eller myndighet vilken har ansvaret för bevakningen av skyddsföremålet. Kroppsvsitation som är av mera väsentlig omfattning skall där förhållandena medgiva det verkställas inomhus och i avskilt rum samt i vittnes närvaro. Kroppsvsitation å kvinna må ej utan trängande skäl verkställas eller bevittnas av annan än kvinna *eller* läkare. Brev eller annan enskild handling som påträffas må allenast då särskilda omständigheter påkalla det öppnas eller närmare undersökas.

Föreslagen lydelse

polisman och den som utan att vara anställd inom polisväsendet har förordnats att utföra polisbevakning samt gränsövervakningsman som avses i lagen (1979:000) om gränsövervakningen i krig m. m.

Kroppsvsitation och undersökning som avses i 10 § ovannämnda lag må, i den utsträckning som kräves för fullgörande av ålagd bevakningsuppgift, av bevakningspersonal som förut sagts utföras enligt närmare anvisningar av befälhavare eller myndighet vilken har ansvaret för bevakningen av skyddsföremålet. Kroppsvsitation som är av mera väsentlig omfattning skall där förhållandena medgiva det verkställas inomhus och i avskilt rum samt i vittnes närvaro.

Kroppsvsitation å kvinna må ej utan trängande skäl verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Vad som har sagts nu utgör dock ej hinder mot att i annan ordning företages sådan yttlig kroppsvsitation som bedömes nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål.

Brev eller annan enskild handling som påträffas må allenast då särskilda omständigheter påkalla det öppnas eller närmare undersökas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980.

3 Förslag till**Lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193)**

Häri genom föreskrivs att i utlänningslagen (1954: 193)¹ skall införas en ny paragraf, 38 §, av nedan angivna lydelse.

38 § Att polisman i vissa fall som avses i 35 § får omhändertaga utlännning i avbidan på beslut av polismyndighet följer av 1 § lagen (1973: 558) om tillfälligt omhändertagande. I den mån utlänningskontroll sker under medverkan av tullmyndighet eller med biträde av särskilt förordnad passkon-

¹ Lagen omtryckt 1975: 1358.

trollant äger tulltjänsteman och passkontrollant samma befogenhet som enligt nämnda bestämmelse tillkommer polisman att tillfälligt omhändertaga utlänning, dock med skyldighet att så skyndsamt som möjligt anmäla åtgärden till polisman för prövning av frågan om omhändertagandet skall bestå.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980.

Utskottet

I propositionen föreslås att den gränsövervakningskungörelse (1944: 728) som utfärdades under andra världskriget ersätts av en beredskapslag om gränsövervakningen i krig m. m.

Den nya lagen föreslås reglera polisens, tullens och försvarsmaktens gränsövervakningsverksamhet under krig, krigsfara eller sådana utomordentliga förhållanden som är föranledda av krig eller av krigsfara vari riket har befunnit sig. Vidare ges regler om befogenheterna för den personal som deltar i gränsövervakningen. Följdändringar föreslås i bevakningskungörelsen (1940: 383) och utlänningslagen (1954: 193).

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1980.

Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot den beredskapsreglering av gränsövervakningsverksamheten som föreslås i propositionen. Utskottet godtar också den författningsmässiga utformningen såvitt gäller förslaget till lag om gränsövervakningen i krig m. m. och förslaget till lag om ändring i utlänningslagen.

I förslaget till lag om ändring i bevakningskungörelsen bör göras en redaktionell jämkning på sätt framgår av utskottets hemställan nedan. Vad gäller samma lagförslag har inom utskottet – bl. a. med utgångspunkt i strävandena efter jämställdhet mellan könen – förts fram uppfattningen att bestämmelsen om kroppsvisitation å kvinna är utformad i mindre god överensstämmelse med moderna krav på lagtextens språkliga dräkt. Utskottet vill härvidlag hänvisa till sina uttalanden vid behandlingen av propositionen 1978/79: 186 om ändring i lagen (1886: 84 s. 14) angående skyldighet för utländsk man att i rättegång vid svensk domstol mot inländsk man ställa borgen för kostnad och skada (JuU 1978/79: 37). Utskottet vill också peka på att frågor om en anpassning av lagspråket till moderna krav kommer att behandlas under innevarande riksmöte, dels av lagutskottet med anledning av motioner om utformningen av lagtext (LU 1979/80: 10), dels av konstitutionsutskottet med anledning av propositionen 1979/80: 20 med förslag till lag om tystnadsplikt för präst inom svenska kyrkan, m. m. jämte motion (KU 1979/80: 7). Med hänsyn till den uppmärksamhet som frågan om lagspråkets modernisering sålunda ägnas saknas enligt utskottets mening anledning till särskilt uttalande i förevarande sammanhang.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen antar det i propositionen 1978/79: 215 framlagda förslaget till lag om gränsövervakningen i krig m. m.,
2. att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i bevakningskungörelsen (1940: 383) med den ändringen att 3 § bevakningskungörelsen ges följande såsom *Utskottets förslag* betecknade lydelse:

3 §

Regeringens förslag

Krigsman, vilken det åligger att bevaka anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som skyddas enligt 1–3 §§ förenämnda lag (skyddsföremål), äger avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppehåller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelse- och hemvist. Vad som har sagts nu om krigsman gäller också polisman och den som utan att vara anställd inom polisväsendet har förordnats att utföra polisbevakning samt gränsövervakningsman *som avses i lagen (1979:000) om gränsövervakningen i krig m. m.*

Utskottets förslag

Krigsman, vilken det åligger att bevaka anläggning, inrättning, fartyg, luftfartyg eller område som skyddas enligt 1–3 §§ förenämnda lag (skyddsföremål), äger avfordra envar som söker vinna tillträde till eller uppehåller sig inom skyddsföremålet uppgift om namn, födelse- och hemvist. Vad som har sagts nu om krigsman gäller också polisman och den som utan att vara anställd inom polisväsendet har förordnats att utföra polisbevakning samt gränsövervakningsman.

Kroppsvsitation och undersökning som avses i 10 § ovannämnda lag må, i den utsträckning som kräves för fullgörande av ålagd bevakningsuppgift, av bevakningspersonal som förut sagts utföras enligt närmare anvisningar av befälhavare eller myndighet vilken har ansvaret för bevakningen av skyddsföremålet. Kroppsvsitation som är av mera väsentlig omfattning skall där förhållandena medgiva det verkställas inomhus och i avskilt rum samt i vittnes närvaro.

Kroppsvsitation å kvinna må ej utan trängande skäl verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Vad som har sagts nu utgör dock ej hinder mot att i annan ordning företages sådan yttlig kroppsvsitation som bedömes nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål.

Brev eller annan enskild handling som påträffas må allenast då särskilda omständigheter påkalla det öppnas eller närmare undersökas.

3. att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (1954: 193).

Stockholm den 6 november 1979

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Bonnie Bernström (fp) och Kerstin Ekman (fp).

